
Afzal Iqbal

PORUKA MESNEVIJE¹

(nastavak)

Poglavlje drugo PRIRODA EGZISTENCIJE

Svijet i život, lanac uzroka i posljedica

Svijet je jedna misao koja emanira/isijava iz Univerzalnog Intelektu. Intelekt je poput kralja, ideje su njegovi izaslanici. Prvi svijet (ad-dunya) je svijet kušnje, drugi svijet (al-ahirah) je svijet nagrade. Ako nekoji čovjek počini grijeh, ta akcidenca postaje supstancija, naime (postaje) okov i zatvor.

¹ U povodu navršetka osam stoljeća od rođenja Mawlana Calâluddîna ar-Rûmîja /Mevlana Dželaluddin er-Rumi), u ovom broju *Znakova vremena* nastavljamo tekst studije i rasprave koje je preveo i priredio prof. dr. Enes Karić a koju smo započeli objavljivati u prošlom broju. Njegova knjiga *Tumačenja Mesneviije* pojavice se tokom 2007. godine, a ovom prilikom iz nje donosimo izbor najzanimljivijih cjelina. Tekstove koje objavljujemo napisao je Afzal Iqbal u svome djelu pod naslovom *The Impact of Mowlana Jalaluddin Rumi on Islamic Culture*, izd. RCD Cultural Institute, Teheran, 1974. Priređivač Enes Karić se zahvaljuje Nerminu i Selvedini Hodžić na pomoći pri preucavanju perzijskih stihova. Nerminu Hodžiću pripadaju priređivačeve zahvale na svesrdnoj pomoći pri učenju perzijskog jezika i provjeri prijevoda stihova. Priređivač je u radu na svojoj knjizi *Tumačenja Mesneviije* koristio i kompletan prijevod *Mesneviije* na arapskom koji je uradio Ibrâhîm ad-Dassûqî Šatâ, *Matnawî Mawlânâ Calâliddîn ar-Rûmî*, šest svezaka, 1416/1996., Kairo (?), 1996.

Ako čovjek čini dobro djelo, ta akcidencija postaje časna uloga. Akcidencija i supstancija jesu poput jajeta i ptice: jaje je nastalo od ptice, ptica je nastala od jajeta, u uzastopnosti. Zašto, onda, naše akcidencije ne proizvedu bilo koju supstanciju? Odgovor se sastoji u tome da je Božija mudrost zadržala supstanciju skrivenom/zastrtom e da bi ovaj svijet dobra i zla mogao biti misterija/tajna! Jer, ako bi supstancijalne forme mišljenja postale vidljive/manifestne, tad bi ovaj naš svijet bio poput proživljenja. A ko to (po)čini grijeh i ružan čin na proživljenju? Ali, Bog je učinio skrovitom odmazdu za zlo samo od vulgarnih ljudi, ne od onih Njegovih odabranih.

Bog mi je, potom, pokazao odmazdu za djela i mirijade supstancijalnih formi djelovanja.

(II: 970-991).

Život je stalno djelovanje. Čovjek ne može, niti jedan tren, biti bez djelovanja. Žudnja za djelovanjem postoji e da bi naša nutarnja svijest mogla da se jasno očituje. Biti nedjelatan je poput smrtne agonije. Ovaj svijet i budući svijet zauvijek podaruju rađanje. Kad nastane posljedica, ona također postaje uzročnik, tako da i ona može podariti rođenje divnih posljedica. Uzročnici su nastajanje pa opet nastajanje, ali za sve to treba jedno vrlo prosvijetljeno oko e da bi (u)vidjelo povezanosti u lancima.

Univerzum jeste niz uzročnika. Svaki uzrok po sebi biva oboje, i esencija/bit i forma/oblik (to dvoje je neodvojivo). K tome, svaki uzrok jeste i uzrok i posljedica, i djelovatelj i trpitelj. Također, svaka posljedica, takoreći, po sebi biva kao esencija/bit i forma/oblik, također je i uzrok i posljedica. I, budući da Stvarnost jeste Jedna, ona se jednom vidi kao Esencija/Bit, drugi put kao Forma/Oblik, te otuda proizlazi da je Stvarnost također oboje, i uzrok i posljedica u isto vrijeme, te da sve ono što se naziva uzročnikom, svojim ulaskom u uzročnu vezu sa nečim što se još naziva posljedicom, jeste istovremeno posljedica vlastite posljedice, i to na temelju toga što posljedica jeste - zahvaljujući svojoj esenciji - uzrok.

Ono što iz ovog proizlazi jeste sljedeće: Bog, Koji je jedini Uzročnik, jeste imanentan kako u uzročnicima tako i u posljedicama. Nevažno je da li mi nekoji pojedinačni uzrok zovemo uzrokom nekoje posljedice, ili nekoju posljedicu nazivamo posljedicom ove ili one posljedice (a koja se i sama smatra uzrokom).

Ovaj proces uzrokovanja/posljedičnog nastajanja nastoji biti ništa drugo doli “postajanje”. Svaka čestica univerzuma žudi da se izrazi.

*Nebo kaže zemlji: “Dobro došla! Spram tebe sam ja
(u istome odnosu) kao željezo spram magneta!”*

*U (viđenju) Inteleкта, nebo je muškarac, a zemlja - žena.
Sve što nebo izbaci, to zemlja učvrsti.*

*Stoga, smatraj zemlju i nebo onima koji su znanjem obdareni,
jer oni čine djelo razumskih bića.*

*Ako ova dva zaljubljenika ne kušaju slast jedno iz drugoga,
rašta se, onda, dragaju zajedno poput bračne družice i druga?*

*Kako li bi bez zemlje mogle rasti ruže i cvjetovi jorgovana?
Šta li bi se, onda, rodilo iz vode i grijalo s neba?*

*Ljubavna čežnja (usađena) u žensko za muškom je sa svrhom
da oni mognu usavršiti djelo njihovo uzajamno.*

*Bog je pohranio žudnju u muškarca i ženu zarad toga da bi
se svijet sačuvao ovim jedinstvom.*

*On isto tako usađuje žudnju svakog dijela za dijelom drugim:
iz jedinstva tih dijelova nastaje čin rađanja.*

*A isto tako su noć i dan u međusobnom grljenju,
pomaljanjem su raznoliki, ali su, zapravo, u slozi.*

(III: 4402-4420)

Mnoge su sufije zamišljali univerzum na neoplatonički način, kao niz isijavanja iz Boga, Jedinog Istinskog Bitka. Svakoja naredna postaja isijavanja zrcali onu isijavajuću postaju koja je neposredno iznad, te se tako, sve više i više, udaljava od Realnosti. Većina tumača nastojala je izložiti “Mesneviju” u vezi sa sistemom povezanim sa Ibnu l-Arabijem, ali to pričinjava veliku nepravdu

Ar-Rumiju. Ar-Rumi je u bitnome pjesnik i mistik, i nije ni filozof niti logičar. On nema filozofski sistem. On jednostavno stvara estetsku atmosferu koja prkosi naučnoj analizi.

Univerzum beskonačne žudnje za Stvoriteljem

Ar-Rumi vjeruje da sve stremljenje do svoga prvotnoga izvora. Žudnja tijela za zelenim biljem i tekućom vodom jeste, zapravo, zbog toga što je tijelo porijeklom iz vode i bilja. Žudnja duše je žudnja za životom i za *Živim Jed(i)nim*, i to je zbog toga što se porijeklo duše nahodi u *Beskonačnoj Duši*. Žudnja duše je žudnja za mudrošću i naukama, a žudnja tijela je žudnja za voćnjacima, livadama i vinovom lozom. Žudnja duše je žudnja za usponom i uzvišenosti, a žudnja tijela je žudnja za žitom i sredstvima priskrbljivanja hrane. Kad god bilo ko za nečim traga, duša žuđenog predmeta isto tako žudi za žuditeljem. Bio to čovjek, bila to životinja, biljka ili mineral, svaki predmet žudnje zaljubljen je u svaku stvar koja još nije dostigla do predmeta žudnje.

Žudnja čini zaljubljenike slabim, ali žudnja čini i da oni voljeni budu vedri i lijepi. Ljubav onog voljenog isijava na obraze, ljubav zaljubljenog iscrpljuje njegovu dušu. (III: 4435-4445).

I dok sve stremljenje povratku svome izvoru, nijedan izvor ne nalikuje svojoj posljedici/proizvodu. Sperma/mudno sjeme je proizvod kruha, ali kako da bude nalik kruhu? Čovjek je proizvod sjemena, ali kako da bude nalik sjemenu? Džini su stvoreni od vatre, ali kako da oni nalikuju vatri? Oblak je nastao iz pare, ali on nije nalik pari. Isa/Isus je nastao iz daha Džibrilova/Gabrijelova, ali kad je to bilo da je Isa nalikovao oblikom na Džibrila? Adem/Adam je stvoren od zemlje, ali da li on nalikuje zemlji? Nijedan grozd nikada ne nalikuje vinovoj lozi. (V: 3980-3985).

Postoji jedan strahotan sukob među dijelovima univerzuma. Uzmite u obzir ona četiri počela/elementa. Svaki je razoritelj onih drugih. Voda razara vatru. I tako dalje. Dakle, izum stvaranja temelji se na suprotnostima. Taj sukob se reflektira u ljudskom duhu. Stanja duha i tijela uzajamno su oprečna. Čovjek se neprestano bori sa sobom. Jedan strahobni rat se vodi u njemu. Uzajamno se oprečnosti uništavaju! A kad nema oprečnosti, onda tu je mir i sklad. Bog, Kome nema takmaca, iz Raja/Dženneta prognao je sve oprečnosti. On kaže:

“Ni sunca, ni njegove oprečnosti, stalne hladnoće, u Raju neće biti!”

(VI: 45-48)

Pravovjerni drži da je Bog ponad usporedbe, da je On u Svojoj apsolutnoj Jedinosti dalek i različit od svih stvorenih stvari, a kvaliteti/osobine koje Mu se pripisuju u Kur'anu ne smiju se shvatiti na način da su primjenjive na bilo koje Njegovo stvorenje. Kad panteističke sufije prihvataju učenje o Božijoj transcendenciji (*tenzih* – تَنْزِيْهُ), oni tu transcendenciju smatraju tek kao pola istine. Cijela istina, tvrde, sastoji se u saobražavanju *tanzih*a sa *tašbihom* (تَشْبِيْهُ), učenjem o Božijoj imanentnosti.

Učenje o *tašbihi*, po sebi, vodi do dvojnosti/dualnosti Boga i svijeta. To je, po sebi, politeizam. Ar-Rumi kontrastira „razroko“ oko osjetila „oku srca“ (II: 61) i izjavljuje da oni koji su slijepi za duhovne stvari, zapravo, zauzimaju poziciju mu'tazilita, filozofa koji su nijekali mogućnost da vjernici vide Boga bilo na ovom ili na budućem svijetu. Ali, Ar-Rumi vjeruje da vjernici vide Boga i na ovom svijetu i u Raju/Džennetu. Čak i na ovom svijetu su Raj i Pakao i proživljenje pokazani neposrednom viđenju.

Jednu izreku pripisuju Aliji ibn Abi Talibu:

*Vidio sam svoga Gospodara;
Ne robujem gospodaru koga nisam vidio!*

Ar-Rumi kaže: “Sve dok si pod prevlašću svojih osjetila i diskurzivnog razuma, nema razlike da li smatraš da je Bog transcendentan ili imanentan, jer nisi u mogućnosti postići istinsko znanje o bilo kojem aspektu Njegove naravi.” (II: 68-69). Pomaljanje mnoštvenosti je iz animalne/životinjske duše, koja je sredstvo osjetilne percepcije. (IV: 411-415). Čovjekov duh jeste onaj duh koji je Bog udahnuo u Adema (Kur'an, XV: 29), i to je duh *Savršena Čovjeka* (*al-insanu l-kamil* – الْإِنْسَانُ الْكَامِلُ). U biti, taj je duh jedan i nedjeljiv, i stoga su poslanici i dobri ljudi duhom jedno, budući da su očišćeni od osjetilnih sklonosti, iako se oni međusobno mogu razlikovati po nekim posebnim osobinama. (I:325, II:188).

Svijet stvaranja obdaren je stranama i smjerovima, svijet Božije zapovijedi i svojstava jeste ponad i bez smjerova. Niti jedno stvoreno biće nije lišeno veze sa Stvoriteljem: ova veza je neopisiva zato što u duhu nema odvajanja i sjedinjavanja, dok, s druge strane, mišljenje ne može misliti osim u terminima

ujedinjavanja i razdvajanja. Intelekt je posve nemoćan da shvati ovu stvarnost, zato što je intelekt zarobljen u vlastito ograničenje razmišljanja u kategorijama koje je skovao za sebe. Eto zašto je Poslanik Muhammed zapovjedio:

“Ne nastojte istraživati Bit Božiju.”

(IV: 3685 – 3700)

U jednom spjevu u V knjizi “Mesnevije” Ar-Rumi kaže Bogu:

*Tvoja veličanstvenost nadišla je intelektualno shvatanje.
Kad Tebe opisuje, intelekt postaje besposlen i bulazni.*

*Pa iako je taj intelekt preslab da ustvrdi (ko si Ti),
čovjek mora slabašno kretnju (u tom pravcu) načiniti.*

*Znaj: kad je cjelina nečega nedosežna,
ne treba to nešto u cijelosti nehaju prepustiti.*

*Ako ne možeš popiti svu preobilnu kišu oblaka,
zar ćeš se onda odreći pijenja vode?*

*Akoli nam Ti ne želiš saopćiti (cijelu) Tajnu,
barem svježim učini naše shvaćanje njene koprene.*

(V: 15 - 20)

Čovjek koji je doživio viziju je i sam jedinstven i izvoran; taj čovjek ne može izraziti tu viziju, jer tu ne imade riječi da se opiše iskustvo koje je, inače, nemoguće saopćiti. Kad je Poslanik Muhammed ostavio Džibrila iza sebe i uspeo se na najviši vrhunac dostupan čovjeku, Kur'an je samo kazao:

فاوحى الى عبده ما اوحى

“I On objavi robu Svome ono što mu je objavio!”²

² Kur'an, LIII:11.

Nije objašnjeno ono što je Poslanik Muhammed vidio. To se i ne može objasniti, to se ne može opisati. Taj stupanj nastupa tek onda kad tišina postaje vrhunac rječitosti! Pa ipak, ne možemo biti zadovoljni znanjem posuđenim od drugih. Moramo težiti ka tome da sami iskusimo tu jedinstvenu neopisivu viziju. Naše je prokletstvo u tome što mi gledamo posuđenim svjetlom i bojom za koju mislimo da je naša. Ar-Rumi moli/zaziva Boga sljedećim (riječima):

“Kakvu li je to pogrešku počinio voćnjak/ružičnjak, pa bi lišen svoga zadivnog ruha i sunovraćen u turobno jesenje uništavanje?”

Evo kako slijedi Ar-Rumijev odgovor:

*Prijestup je taj da je voćnjak/ružičnjak obukao posuđeni nakit,
i smatrao da je to ruho baš njegovo vlastito.*

*Ali, mi ruho uzesimo natrag, e da bi ružičnjak/voćnjak jamačno znao
da je hrpa cvijeća Naša i da ljepotice su samo pabirčari.*

*Da bi ružičnjak mogao znati da je ruho bilo samo posudba,
bijaše to samo zraka od Sunca Bitka.*

*Ti si zadovoljan znanjem posuđenim od drugih:
ti imadeš svoje pijano oko na jednoj drugoj/ drugoga/ svjetiljci.*

*Bog ti uzima svjetiljku, e da bi mogao spoznati
da si ti posuditelj, ne darivatelj.*

(V: 979: 994).

Ovdje se pomalja pitanje u čemu je svrha stvaranja jednog lika i, potom, zašto se u njega ubacuje sjeme propadanja. Zar je uništavanje tek uvod za nastajanje?

Ar-Rumi odgovara:

*Dijete neznalica prvo briše ploču,
potom po njoj piše slova.*

*Stoga, Bog promeće srce u krv i bijedne suze,
potom po srcu On piše (duhovne) tajne.*

*Kad ljudi udaraju temelje nekojem zdanju,
oni prvo prvi temelj iskopaju.*

*Samo tokom noći puni mjesec zajedri,
samo kroz čemernu tugu tragat ćeš za čežnjom srca.*

Ovaj vječni sukob traži izraza u stvaranju čovjeka. Bog je obdario čovjeka beskrajnom čistotom, a potom naspram čovjeka postavio suprotnost. Dao je dvije zastave, bijelu i crnu: jedna je Adem/Čovjek, a druga je Iblis/Sotona. U drugom periodu pojavio se Habil (Avelja), a Kabil (Kain) postade protivnik čiste svjetlosti. Potom se pojavio period Namruda/Nimroda, on postade protivnik i neprijatelj Ibrahimu/Abrahamu. A potom se tako nastavi, te to neprijateljstvo nastupi između Faraona i Musaa/Mojsija. I tako bijaše i dalje, sve do perioda Mustafe (Muhammeda, a. s.) i Abu Džahla. Ovaj se sukob nastavlja.

Svaka stvorena stvar je u činu postajanja, rasta i razvoja. Kretanje i aktivnost su stalni. Svaka biljka koja ima sklonost ka kretanju naviše jeste u stanju uvećanja i rasta. Kad sklonost nečijeg duha ide naviše, taj je u stanju rasta. Kad nešto svoju glavu okrene zemlji, to nešto je u stanju opadanja, suhoće, neuspjeha i nezadovoljstva, jer: “Bog ne voli one koji tonu/zalaze..” (II: 1812- 1815).

Čovjek je već prošao kroz niz smrti da bi dostigao svoje sadašnje stanje. Smrt uvijek ima za posljednicu jedno više stanje. Zašto onda od smrti strahovati?

وزمًا مردم به حیوان برزدم
پس چه ترسم کی زمردن کم شدم
تا بر آرم از ملائک پر و سر
کل شیئ هالک الا وجهه
آنچ اندر و هم ناید آن شوم
گویدم انا الیه راجعون

از جمادی مردم و نامی شدم
مردم از حیوانی و آدم شدم
حمله دیگر بمیرم از بشر
وز ملک هم بایدم جستن زجو
بار دیگر از ملک قربان شوم
پس عدم گردهم، چون ارغنون

*Umrijev u neorganskom stanju i postadoh obdaren rastom,
i potom umrijev u stanju biljnoga rasta,
i dosegnuh do životinje.*

*Umrijev u životinjskom stanju i postadoh Adem/Adam/Čovjek.
Zar, onda, da se bojim?
I kad sam ja to umiranjem postao manji?*

*Na sljedećem nestanku umrijeću kao čovjek,
da bih se mogao uzvinuti i uzdići svoju glavu
među melecima/andelima.*

*I čak i iz tog anđeoskog stanja moram se izbaviti.
Ja ću postati ono što uobrazilja ne može predočiti.*

*A potom ću postati neegzistentan/nepostojeći.
Nepostojanje mi je kazalo, kao dio/organ (tijela),
"Doista, Njemu ćemo se mi vratiti!"*

(III, 3901-3906)

Upravo je to uvjerenje ono što iskorjenjuje strah od smrti iz uma/duha čovjekova. Čovjek potom živi pogibeljno. Postaje laskouman i (duhovna) skitnica, ide za smrću.

*Nije skitnica onaj koji dobije malu paru na svoj dlan,
nego je dosjetljiv skitnica onaj koji će preći ovaj most
(do svijeta onoga).*

*Niti je skitnica onaj koji obilazi svaki dućan.
Ne, skitnica je onaj koji uzmakne od vanjske egzistencije
i koji kopa po rudači (stvarnosti).*

*Smrt i iseljenje iz ovosvjetskog zavičaja postali su mi slatki,
baš kakono je milo uzapćenoj ptici kad napušta kafez
i kad odljeće (na slobodu).*

(III: 3947-3952)

Stupnjevi egzistencije prema Ar-Rumiju (Mi smo napola ljudi koji tragaju za cijelim čovjekom!)

Po formi, čovjek je svijet u malom (mikrokosmos). A zapravo, čovjek je svijet u velikom (makrokosmos). Izvana viđeno, grana je izvor ploda/voćke, ali, suštinski, grana je postala zarad ploda/voćke. Kad ne bi bilo žudnje i nade u plod, baštovan ne bi njegovao korijen stabla. Prema toma, uistinu je stablo to koje je rođeno iz ploda, premda se čini da je plod rođen iz stabla. Ovo je misao koja veli da je ideja ta koja je prva, a da posljednja stupa u aktualnost, napose tako vrijedi za misao koja je vječna. (IV: 520-530)

Ar-Rumi dijeli postojanje/egzistenciju na tri klase. Bog je stvorio anđele i pohranio razum u njih. Stvorio je životinje/stoku i u njih pohranio požudu. Stvorio je sinove Ademove i u njih pohranio i razum i požudu. Prva klasa bića jeste u cijelosti razum, znanje i velikodušnost. Anđeo je apsolutno svjetlo i živi posredstvom ljubavi Božije; anđeo je, stoga, izuzet od bilo kakvog sukoba. Druga klasa (životinja) jeste posve bez znanja. Prema tome, životinje su, također, slobodne i žive bez napetosti i nemira koje kuša čovjek. A što se tiče čovjeka, pola njegova bića je anđeo, a pola – magarac. Anđeo i životinja, kao zasebna bića, jesu bez (nutarnjeg) rata i borbe, dok je čovjek bačen u muku, bolnu borbu sa protivnicima.

Nadalje, postoje tri zajednice ljudi. *Prva vrsta ljudi* je postala apsolutno zagnjurenata u svijet Božijih stvari, i, poput Isusa/Isaa, postigla je narav meleka/anđela. Po formi ti su ljudi Adem/Adam, ali po stvarnosti su Džibril/Gabrijel - oslobođeni/spašeni su od srdžbe, osjetilne patnje i zaludnog raspravljanja. Poslanici zauzimaju stupanj viši od anđeoskog.

Druga vrsta ljudi dostigla je narav magarca: postali su čista srdžba i apsolutna požuda. *Treća vrsta ljudi* živi napola životinjski, a napola duhovno, i obdareni su naputkom. Oni su danonoćno u napetosti i borbi, njihovo duhovno stanje vodi borbu s njihovim životinjskim stanjem. (IV: 1498 – 1532).

(Šta smo to, onda, mi?) Mi smo, prema izloženom, napola ljudi koji su u traganju za cijelim čovjekom. Moramo, stoga, težiti za posve znanom osobom i zgrabiti je za ruku baš kao što se slijepac čvrsto drži svoga vodiča. Poluznan čovjek postaje posve mrtav u predanosti čovjeku savršenog znanja, da bi se mogao uspeti iz onoga svoga niskoga mjesta do prefinjenih visova. (IV: 2188 – 2198).

Ovaj cjeloviti čovjek jeste *Dobri*. Njegovo obličje je umrlo, on je postao sjajno ogledalo. Akoli pljuneš na njega, sebi si u lice pljunuo; akoli nasrneš na ogledalo, na sebe si nasrnuo! Akoli vidiš rugobno lice, ta to si ti; akoli vidiš Isaa i Merjemu (Maryam), to si ti. *Dobri* je jednostavan i čist – on stavlja pred tebe tvoj vlastiti lik. (IV: 2140 – 2145).

U nesavršena čovjeka vidici su pomućeni

Čovjek je nalik riječnoj vodi. Kad se zamuti, ne možeš vidjeti dno rijeke. Njeno dno je puno dragulja i puno biserja. Ar-Rumi opominje: "Budi obazriv, ne muti rijeku, jer ona je izvorno čista i slobodna. Čovjekov duh nalikuje zraku; kad je pomiješan sa prahom, tad zrak zastire nebo i sprječava oko da vidi sunce. Kad prašina ode, zrak postaje čist".

Musa/Mojsije je pitao Boga:

"Ti si stvorio oblik/formu, kako ćeš je opet uništiti?"

Bog je zatražio od Musaa/Mojsija da zasije sjemenke na zemlji. Kad je zasijao, te kad je sjeme žita proklijalo i njegove stabljike dostigle ljepotu i srazmjer, uzeo je srp i počeo rezati usjev - kad u taj čas začu se glas iz nevidljivog svijeta:

"Zašto si sijao sjeme i njegovao žito, a sada ga – kad je dostiglo savršenstvo – siječeš?"

Musa/Mojsije je odgovorio da tako radi da bi odvojio zrnavlje od sasušene stabljike/slame. Pouka ove priče je da među stvorenjima imade čistih duhova, ali imade također i duhova koji su tamni i prljavi. Sve školjke nisu na istoj razini, u nekim školjkama imade bisera, a u drugim običan kameni bobak. Cilj stvaranja je očitovanje/manifestiranje.

Bog je kazao: "Bijah skrivena riznica, počuj to! Ne dopusti da ti se bit izgubi: postani vidljiv!"

(IV: 3001-3029).

Priča o čovjekovom duhovnom usponu doista je očaravajuća. Prvo je čovjek dospio u sredinu neorganskih stvari, potom prelazi u biljno stanje. Mnogo godina on je živio u biljnome stanju, i zaboravio neorgansko stanje, usljed suprotnosti između neorganskog i biljnog stanja. A kad je prešao iz biljnog u animalno/životinjsko stanje, nije se uopće sjećao svoga biljnoga stanja. Iz animalnog stanja on je dospio u ljudsko stanje. Tako je čovjek napredovao iz sredine u sredinu, sve dok nije sad postao znan, mudar i jak. On ne imade sjećanje o svojim bivšim znanjima (kad bijaše u anorganskom, biljnom i životinjskom stanju!). Iz ovog ljudskog znanja čovjek mora iseliti e da bi se mogao izbaviti iz znanja ispunjenog lahkomošću i samodopadnošću, a i da bi mogao opaziti stotinu hiljada najdivnijih znanja. Premda čovjek utone u san i postane zaboravan spram prošlosti, on ne može zauvijek ostati u tom stanju samozaboravnosti. Na ovom svijetu, a koji je spavačev san, spavač strahuje da će taj svijet stvarno potrajati, sve dok iznenada ne nastupi svitanje i smrt, i dok ne bude izveden iz tame (pogrešna) mnijenja i neistine. (IV:3637. i dalje).

Ar-Rumi naziva svitanje “malim proživljenjem”.

هست ما را خواب بيداري ما	بر نشان مرگ و محشر دو گوا
حشر اصغر حشر اکبر را نمود	مرگ اصغر مرگ اکبر را زدود

*Naš san i buđenje jesu svjedoka dva
štoto svjedoče nama o smislu smrti i proživljenja.*

*Malo proživljenje navještava veliko proživljenje;
mala smrt je obasjala veliku smrt.*

(V: 1787-1788).

Božanska milost ide u susret tužnoj molitvi

U *Mesneviji* Ar-Rumi jasno izlaže učenje o porijeklu duše od Boga duše, njenom silasku u materijalni svijet, njenom životu na zemlji, i njenom konačnom povratku istinskom njenom domu. Ovo učenje, moguće, ima svoj izvor u neoplatoničkoj teoriji emanacije i Aristotelovoj i Plotinovoj psihologiji, ali Ar-Rumi zaodijeva svoje ideje o stvaralačkoj evoluciji čovjeka vlastitom snagom i osjećanjem. Svijet je stvoren da bi se Savršeni Čovjek – duša svijeta

- mogao razviti. Čovjek u nesebičnom i skromnom služenju čovječanstvu raskriva svoju najvišu snagu. Ar-Rumi požuruje čovjeka: “Trudi se na Božijem putu, e da bi mogao dostići položaj vjerovjesnika. Trudi se da bi se mogao izbaviti od vlastitog truda, trudi se da bi mogao postati odijeljen od svoga tijela, trudi se da bi mogao postati najskromniji štovatelj Božiji. Nikada ne (u)čini ništa lukavo i ne izvršavaj obavezu s ciljem da zadobiješ gospodstvo. Odreci se vlasti i drži se čedne molitve, jer Božija milost ide prema tužnoj molitvi.” (VI 467-474).

Ar-Rumi vjeruje da se u svakom periodu nakon Muhammeda, posljednjeg Božijeg poslanika, pojavljuje vrhovni *Dobri (Kutb)*, koji – sa hijerarhijom *dobrih* koji su mu potčinjeni – djeluje kao mjerilo e da bi se istina i laž razlikovali. Sve dok traje svijet, i taj proces kušnje će trajati. Ar-Rumi pravi oštru razliku između Dvanaest šiijjskih imama, koji su potomci Alije b. Ebi Taliba, od kojih je Dvanaesti tajanstveno iščezao, ali se očekuje da se iznova pojavi kao Mehdi na kraju svijeta, i neprekinutog nasljedovanja velikih sufijskih dobrih ljudi, koji nemaju zajedničko porijeklo izuzev svoga čisto duhovnog nasljedstva od Božijeg Poslanika. Odnos Dobrog, koji je uronjen u mistično jedinstvo sa Božijim svjetlom, spram razuma, bilo univerzalnog/sveobuhvatnog ili partikularnog/pojedinačnog, isti je kao odnos Muhammeda (a. s.) prema Džibrilu, koji nije mogao saučestvovati sa Poslanikom u krajnjem shvatanju Božije Jedinosti.

Poslanik je kazao Džibrilu:

“*Poslušaj! Slijedi me!*”

A Džibril odvrati: “Idi! Idi! Dalje te ja ne mogu slijediti!”

گفت اورا هين پير اندر پيم
باز گفت اورا بيا اي پرده سوز
گفت بيرون زين حد، اي خوش فرمن

گفت رو رو من حريف تو نيم
من به اوج خود نرفتستم هنوز
گر زنم پري بسوزد پر من

On, Poslanik, na to mu odvrati:

“*Hajde dođi, o uklonitelju velova, ja još nisam dostigao svoj zenit!*”

A Džibril odgovori: “O moj prosvijetljeni prijatelju,

*ako bih samo jednim uzmahom krila pošao dalje od ove granice,
moja bi krila bila spržena!*

Gdje god obitava bol, tu se i lijeka nahodi
Gdje god imade vrtača, tamo i voda pokulja...

Naša neprestana aktivnost pomalja se iz dužnosti koja nam je u polog stavljena: da očitujemo svijest koja od Boga potječe, koja je temelj čovjekove prirode. Budući da Bog uvijek djeluje u srcu, tijelo ne može biti besposleno. Bog kaže: “Premda Ja znadem tvoju tajnu (o čovječe!), ipak je smjesta saopći u njenom vanjskom činu!” Obraćajući se Husamuddinu, junaku “Mesneviije”, Ar-Rumi pita: “Budući da vidiš, zašto onda tražiš da ti govorim?” – i u odgovoru na ovo svoje pitanje Ar-Rumi navodi Ebu Nuvasa:

“Daj mi vino da pijem, a (potom) mi reci da je to vino!”

(IV: 2077. i dalje).

Kad ‘jastvo’ nestane (*fena* -فَنَاءُ), ono opstaje (*baqa* -بَقَاءُ), ne kao pojedinačna osoba, već kao Univerzalni Duh, Savršeni Čovjek, noseći znak Božijeg traga („Božije stope“) na svojoj prašini. Postoje brojni rječiti pasaži u *Mesneviiji* koji opisuju Savršenog Čovjeka. Navešćemo samo nekoliko, da bismo završili ovaj odjeljak.

بانگ مطلوبان زهر جا بشنوند	آن طرف چون رحمت حق میدوند
آن ستونهای خلهای جهان	آن طبیبان مرضهای نهان
محض مهر و داوری و رحمتند	همچو حق بی علت و بی رشوتند
مهربانی شد شکار شیر نرد	در جهان دارو نجوید غیر درد
هر کجا دردی دوا آنجا رود	هر کجا پستی ست آب آنجا دود
چرخ را در زیر پا آر ای شجاع	بشن واز فوق فلك بانك سماع

*Iz svakog kuta oni čuju krik potlačenog
i, poput Božije milosti, hitaju u smjeru tom.
Ti stupovi za slomljene dijelove svijeta,
ti liječnici skrovitih bolesti.*

*Oni jesu čista ljubav i pravda i milost;
poput Boga oni su bez mahane i nepodmitljivi...*

*Lijek ne traži u svijetu ništa drugo doli bola
da ga izliječi.*

*Gdje god obitava bol, tu se i lijeka nahodi;
gdje god imade vrtača, tamo i voda pokulja...*

*Metni nebo pod stopalo, o Ti Hrabri,
Poslušaj iznad nebesa zvuke muzike nebeske!*

(II: 1934- 1942).

باد حمال سلیمانی شود	بحر با موسی سخندانی شود
ماه با احمد اشارت بین شود	نار ابراهیم را نسرین شود
خاک قارون را چو ماری در کشد	استن حنانه آید در رشد
سنگ بر احمد سلامی میکند	کوه یحیی را پیامی میکند
ما سمیعیم و بصیریم و خوشیم	با شما نامحرمان ما خامشیم

*Vjetar postaje nosač Sulejmanu/Solomonu,
more postaje kadro shvatiti riječi štujući Musaa/Mojsija.*

*Vjesec postaje kadar opaziti znak u pokornosti Ahmedu/Muhammedu.
Vatra postaje divlja ruža za Ibrahima/Abrahama.*

*Zemlja guta Karuna poput zmije;
ridajući Stup izlazi na put čestitosti.*

*Gora pozdravlja Ahmeda/Muhammeda;
planina šalje poruku Jahjau (Ivanu).*

*Svi su rekli: "Slušamo i vidimo i sretni smo s vama,
Ali sa neupućenim u tajnu mi smo nijemi."*

(III: 1015 – 1025).

لامکانی که درو نود خداست	ماضي و مستقبل و حال از کجاست؟
ماضي و مستقبلش نسبت به توست	هر در يك چیزند پنداري که دوست
يك تني او را پدر ما را پسر	بام زیر زید و بر عمرو آن زبر
نسبت زیر و زبر شد آن د و کس	سقف سوي خویش يك چیز است و بس
نیست مثل آن مثال است این سخن	قاصر از معنی نو حرف کهن

*Čovjek koji zalazi prostor u kojem je Božija Svjetlost –
rašta on da baje za prošlošću, budućnošću i sadašnjnošću?*

*To da on biva u prošlosti ili budućnosti, to je samo odnos prema tebi:
oboje (prošlost i budućnost) jesu jedna stvar, a ti misliš da su dvije.*

*Nekoji pojedinac za njega jeste otac, a za nas je sin;
(nekoji) krov je ispod Zejda, a iznad Amra.*

*Odnos 'ispod' i 'iznad' pomalja se iz one dvije osobe;
a spram sama sebe, onaj krov jeste jedna stvar.*

*Ovi izrazi nisu (posvema) slični tom (učenju
o duhovnoj bezvremenosti): izrazi su usporedbe –
starim riječima nedostaje novo značenje.*

(III: 1150-1155).

جوهر است انسان و چرخ او را عرض	جمله فرع و پایه اند و او غرض
بحر علمی در نمی پنهان شده	در سه گز تن عالمی پنهان شده
آن جهان چون ذره زنده اند	نکته دانند و سخن گوینده اند
در جهان مرده شان آرام نیست	کین علف جز لایق انعام نیست
جزو و جزوش را تو بشمر همچنین	این درون وقت و آن بیسرون حین
این که در وقت است باشد تا اجسل	و آن دگر یار ابد قرن ازل

*Čovjek je bit, dočim je nebeska sfera - njegova akcidencija;
sve stvari nalikuju grani ili stepenici na ljestvama: predmet su.*

*Ti si more znanja skriveno u kaplji rose;
ti si univerzum skriven u tijelu dugom tri lakta.*

*Budući da svaki atom tog svijeta živi i može shvatiti
diskurs i rječit je, oni (Božiji vjeronavjestitelji) ne počivaju
u mrtvom svijetu, jer ova (ovosvjetska) trava/krma samo je
pogodna za stoku. (Ovaj tjelesni dio) je unutar Vremena, dok je
onaj (duhovni dio) ponad Vremena.*

*Ovo što jeste u Vremenu, traje do smrti,
dok ono drugo traje zauvijek i živi (vječno).*

(V: 3575-3579; 3591-3592; 3606-3607)

Priradio i preveo: **Enes Karić**